

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ЕКСТРЕМАЛЬНОЇ ТА КРИЗОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Матеріали
IV Міжнародної науково-практичної конференції

30 листопада-1 грудня 2017 р.

Харків 2017

Приходько І.І., Колесніченко О.С., Мацегора Я.В., Юр'сва Н.В. Експрес-методика «Психологічна готовність до ризику військовослужбовця»	207
Рущенко І.П. Інтелектуальна складова гібридної війни	210
Рютін В.В. Основні складові психологічного забезпечення підрозділів Національної Гвардії України	214
Сажин В.П., Ільїна Ю.Ю. Особливості відповідальності та соціально-психологічної адаптації до навчання у курсантів та студенті	216
Samoylova Nataliya Psychologické kompetence jako determinanty kariérního úspěchu zástupců rizikových profesí	218
Sanna M.M. Стійки фрази у мові «В'язничного співтовариства» кінця 30-х років ХХ ст. як відображення соціально-психологічного стану українського соціуму	220
Світлична О.І., Селюкова Т.В. Особливості рефлексії у курсантів нуцзу з різним індивідуально- типологічним типом особистості	223
Селюкова Т.В., Калашник Ю.Є. Гендерні особливості алекситимії та емпатії в юнацькому віці	227
Сергиенко Н.П., Биленская Т.А. Психологические особенности принятия решения личностью	230
Сергієнко О.О. Самоідентифікація як детермінанта професійного відчуження у працівників ДСНС	233
Слепанська В.Д., Євтушенко П.І. Вплив стресових ситуацій на ефективність роботи програміста	237
Снісаренко А.Г. Специфічні психологічні особливості навчально-професійної діяльності курсантів виз ДСНС України	238
Софиева Х.Р. Опыт организации работы психологической службы министерства по чрезвычайным ситуациям Азербайджанской Республики	241
Спицька Л.В. Соціальна підтримка у процесі реадaptaції особистості зрілого віку	246
Стасюк В.В. Причини виникнення страху та паніки у військовослужбовців в умовах сучасного бою (бойових дій) з урахуванням досвіду антитерористичної операції	249

Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції

– *тривале перебування в спеціалізованих закладах (інтернат, дитячий будинок, лікарня, санаторій тощо).* Цей фактор найбільш характерний для дітей, які постраждали в ході збройних дій на Сході України. Для дітей, що тривалий час повинні були знаходитися в спеціалізованих закладах, які не мали можливості бачитися зі своїми рідними, або взагалі втратили їх.

– *складнощі в сімейних відносинах.* Особливості сімейного виховання, неадекватне чи спотворене внутрішньо-сімейне спілкування, нестача душевного тепла, емоційної близькості, відсутність одного з батьків тощо все це впливає на емоційний стан дитини, на її благополуччя.

– *особистісні характерологічні відхилення самої дитини.*

Отже, можна сказати, що на сьогодні сучасних українських дітей оточує ряд несприятливих психосоціальних факторів, які так чи інакше впливають на розвиток та формування особистості, на її фізичне та психічне здоров'я.

УДК 159.9:355/351.743

Приходько І.І., д. психол. наук, професор, начальник науково-дослідного центру службово-бойової діяльності Національної гвардії України, Національна академія Національної гвардії України, м. Харків;

Колесніченко О.С., канд. психол. наук, с.н.с., начальник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України науково-дослідного центру, Національна академія Національної гвардії України, м. Харків;

Мацегора Я.В., канд. психол. наук, с.н.с., провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії науково-дослідного центру, Національна академія Національної гвардії України, м. Харків;

Юр'єва Н.В., канд. психол. наук, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії науково-дослідного центру, Національна академія Національної гвардії України, м. Харків

ЕКСПРЕС-МЕТОДИКА «ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДО РИЗИКУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ»

Сьогодні немає сумніву в тому, що професія військовослужбовця належить до ризиконебезпечних: абсолютна більшість офіцерів та військовослужбовців за контрактом виконували службово-бойові завдання (СБЗ) в зоні проведення антитерористичної операції (АТО), що безпосередньо пов'язано з вітальним ризиком та накладає негативний відбиток на психіку особового складу та їх готовності виконувати подібні завдання у майбутньому. Ще 5 років назад проблема психологічної готовності до ризику не мала самостійного вивчення, вона розглядалась в рамках стресостійкості, життєстійкості, готовності до професійної діяльності тощо.

Протягом 2015-2016 рр. співробітниками науково-дослідного центру службово-бойової діяльності НГУ були проведені дослідження, що дозволили визначити зміст, структуру, типи та рівні психологічної готовності до ризику військовослужбовців, а також сформулювати визначення психологічної гото-

Сучасний стан розвитку екстремальної та кризової психології

вності до ризику військовослужбовця, яка є сукупністю психологічних властивостей особистості, що визначає її здатність приймати рішення про дії та досягати успіху при виконанні поставлених СБЗ у вітальних умовах, мотивуючись інтеріоризованими цінностями суспільства та професійними нормами, використовуючи вольові якості, професійні компетенції, які посилені взаємодопомогою між співслужбовцями, а також навички саморегуляції.

У результаті проведених досліджень було визначено, що структура психологічної готовності до ризику військовослужбовця складається з 4 компонентів: здатність до вольового зусилля, військова товариськість, професійна ідентичність, самовладання. Відповідно до визначеної структури та особливостей психологічної готовності до ризику військовослужбовців було розроблено експрес-методику «Психологічна готовність до ризику військовослужбовця», що складається з 32 тверджень, які входять до 4 шкал: «здатність до вольового зусилля», «військова товариськість», «професійна ідентичність», «самовладання».

Здатність до вольового зусилля – спроможність людини розробляти, корегувати і реалізовувати план дій відповідно до мінливої ситуації. Найефективнішою є стратегія, коли план дій в екстремальних умовах виробляється в загальних рисах і без затримки починається його реалізація, яка потребує проявлення гнучкості та врахування змін обстановки. Крім того, що психологічна готовність до ризику в якості обов'язкового елементу включає здатність виконувати поставлене СБЗ в екстремальних умовах, зосередженість на його виконанні зменшує психічну травматизацію.

Військова товариськість – здатність людини в екстремальній ситуації покладатися на товариша, яка має свої особливості: з одного боку, – це висока довіра, з іншого – чіткість, холоднокровність, імперативність актів спілкування. Важливим є здатність особистості як надавати, так і приймати допомогу, що дозволяє залучати смисловий рівень протидії стресу, ділитися досвідом його подолання, надавати вчасну психологічну само- та взаємодопомогу при появі перших ознак негативних психічних реакцій та станів, яка при вчасному її наданні здатна зупинити розвиток афекту. Колективна діяльність дозволяє коректувати недоліки дій один одного і збільшувати вірогідність досягнення позитивного результату – успішність є тим фактором, який дозволяє зменшувати психічну травматизацію, контролювати проявлення уваги і зменшувати вірогідність помилок та фізичних травм.

Професійна ідентичність – підтримання людиною загальноприйнятих цінностей соціальної корпоративної групи; у військовослужбовців вона передбачає орієнтацію на такі цінності, як «любов до Батьківщини», «захист Батьківщини», «захист слабких», «боротьба з ворогами», «професійний обов'язок» – усі вони при їх інтеріоризації дозволяють піднятися над своїми власними негативними переживаннями, це є способом їх захисту від психічної травматизації, виробленим суспільством. Крім того, для військовослужбовців важливим є прийняття свого підпорядкованого статусу (виконувати наказ), усвідомленого обов'язку ризикувати власним життям («Якщо не ми, то хто?»). Це дозволяє отримувати перевагу цим мотивам при так званій «боротьбі мотивів» – важливому компоненті вольового акту; крім того, таке прийняття зменшує витрати психологічних ресурсів.

Самовладання – здатність людини утримуватися від імпульсивних дій, не піддаватися негативним переживанням, паніці, стримувати свій страх, зберігати цілеспрямованість діяльності. Досвід перебування в екстремальних ситуаціях є підставою для вироблення позитивних стратегій їх подолання та адаптації до них, а також формування засобів саморегуляції, які дозволяють зберігати цілеспрямованість діяльності, спокій, впевненість в собі і своїх діях. Однак негативний досвід може сформувати надмірну тривожність, обережність, уникнення, чи, навпаки, – вихід за рамки адаптації до екстремальної ситуації – схильність до ризикованих дій, як демонстрація своєї переваги над ситуацією.

Сумарний показник за усіма 4 шкалами визначає психологічну готовність до ризику військовослужбовців, який має три рівні: високий, середній, низький.

Військовослужбовець з *високим рівнем* психологічної готовності до ризику впевнений у своїй спроможності ефективно виконувати поставлені СБЗ в умовах небезпеки для життя за рахунок розвинених механізмів саморегуляції, здатності залучати зовнішні і внутрішні ресурси, консолідувати психологічні ресурси у напрямку реалізації поставлених завдань та демонструвати високий рівень готовності до ризику.

Військовослужбовець з *середнім рівнем* психологічної готовності до ризику, не маючи достатнього позитивного досвіду подолання стресових ситуацій, не завжди здатний долати напруження та проявляти гнучкість, ефективність діяльності при зміні умов виконання поставлених СБЗ. Недостатня впевненість в собі, схильність до мета-почуттів, роздратування не дозволяють йому ефективно використовувати наявні ресурси, які надає військова товарицькість та професійна ідентичність.

Військовослужбовець, в якого діагностовано *низький рівень* психологічної готовності до ризику, практично нездатний до ризику заради порятунку інших. Він характеризується низькою рефлексивністю, не в останню чергу через знижений інтелектуальний розвиток, і, як наслідок, слабо розвиненими механізмами саморегуляції, самоврядування, вольової і смислової регуляції, низькою інтернальністю. Зосередженість на своїх потребах не дозволяє йому використовувати психологічні ресурси, які надає професійна ідентичність та військова товарицькість.

Проведена стандартизація експрес-методики «Психологічна готовність до ризику військовослужбовця» дозволила визначити її надійність, валідність та нормування. Її використання для визначення психологічної готовності до ризику представників інших ризиконебезпечних видів діяльності можливо лише в її модифікаціях, які враховують специфіку цих професій.

Наукове видання

**СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ
ЕКСТРЕМАЛЬНОЇ ТА КРИЗОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції

Підписано до друку 17.11.17. Формат 60x84/16.

Папір 80 г/м². Ум. друк. арк. 17,9.

Тираж 300 прим. Вид. № 59/17.

Сектор редакційно-видавничої діяльності
Національного університету цивільного захисту України
61023, м. Харків, вул. Чернишевська, 94

www.nuczu.edu.ua